การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน*

Development of a Learning Management Model for Buddhist Studies Based on the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) for Grade 11 Students in the Second Semester of the 2024 Academic Year at Srinakharinwirot University Demonstration School, Patumwan

อุทัย แก้วเพชร
Uthai Kaewpetch
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน
Patumwan Demonstration School Srinakharinwirot University, Thailand.
Corresponding Author's Email: uthai.kae@satitpatumwan.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลัก สติปัฏฐาน 4 และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ที่เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 302 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และแบบประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบ t-test dependent

ผลวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ ของรูปแบบการสอน (2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการสอน (3) เนื้อหาสาระการจัดการเรียนรู้ (4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ประกอบด้วย ฐานกาย-เตรียมพร้อม ฐานเวทนา-รับรู้ ฐานจิต-จดจ่อ และฐานธรรม-เข้าใจ และ (5) การวัดผลประเมินผล 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้รูปแบบ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ และสูงกว่าเกณฑ์ที่ระดับร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

คำสำคัญ: หลักสติปัฏฐาน 4; รูปแบบการจัดการเรียนรู้; รายวิชาพระพุทธศาสนา

---

*Received November 11, 2025; Revised December 25, 2025; Accepted January 7, 2026

Abstract

This research aimed to develop a learning management model for Buddhist Studies based on the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) and to examine the results of implementing this model. The target group consisted of 302 students studying in Grade 11 at Srinakharinwirot University Demonstration School, Patumwan, who were enrolled in a Buddhist Studies course during the second semester of the 2024 academic year, selected through purposive sampling. The research instruments included lesson plans for Buddhist Studies based on the Four Foundations of Mindfulness, a learning achievement test for Grade 11 students, and an assessment form for students' desirable characteristics based on the same principles. Data were analyzed using content analysis, percentage, mean, standard deviation, and a dependent t-test.

The findings revealed as follows: 1) The learning management model based on the Four Foundations of Mindfulness consists of five components: (1) principles of the instructional model, (2) objectives of the instructional model, (3) learning content, (4) the learning management process based on the Four Foundations of Mindfulness which comprises four learning bases: body (preparation), feelings (awareness), mind (concentration), and dhamma (understanding), and (5) measurement and evaluation. 2) The results also showed that students' learning achievement after studying Buddhist Studies using the Four Foundations of Mindfulness model was higher than before the instruction and exceeded the 75 percent criterion at a statistical significance level of .05. Additionally, students' desirable characteristics based on the Four Foundations of Mindfulness after the instruction were significantly higher than before the instruction at the .05 level.

Keywords: *Satipaṭṭhāna;* Learning Management Model; Buddhist Studies

บทนำ

รายวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาพื้นฐาน จัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง 2560) ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนจำนวนมากถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีหรือแนวทางการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน มุ่งเน้นการพัฒนาด้านสติปัญญาหรือสมองมากกว่าด้านพฤติกรรม กล่าวคือ มุ่งเน้นพัฒนาเฉพาะด้านความรู้ ไม่ให้ความสำคัญด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพจิตใจมีที่มีสติ มีความประพฤติดี ทำความดี มีวินัย ไม่เห็นแก่ตัว มีความรับผิดชอบ พฤติกรรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมและจริยธรรมเชิงประจักษ์ที่จับต้องได้ Panich (2012) กล่าวไว้ว่าการพัฒนาเพียงด้านเดียว ซึ่งจะเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ไม่ได้ เนื่องจากจะทำให้ขาดพลังสมอง ซึ่งมีทั้งหมด 5 ด้าน ที่เรียกว่าพลังเชิงทฤษฎีหรือที่เรียกว่า พุทธิปัญญา (Cognitive mind) ได้แก่ 1) สมองด้านวิชาการและวินัย (Disciplined mind) 2) สมองด้านสังเคราะห์ (Synthesizing mind) 3) สมองด้านสร้างสรรค์ (Creating mind) และพลังอีก 2 ด้านเป็นพลังด้านมนุษย์สัมผัส ได้แก่ 4) สมองด้านเคารพให้เกียรติ (Respectful mind) และ 5) สมองด้านจริยธรรม (Ethical mind) (Gardner, 1983) จะเห็นได้ว่า

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นเฉพาะด้านสมองเพียงด้านเดียว เป็นการพัฒนาที่ไม่สมบูรณ์ Baosri (2009) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาคือการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาต้องเป็นการพัฒนาพร้อมกันไปทุกด้านทั้งด้านความรู้และความประพฤติไปพร้อมกัน จนกลายเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่เกิดกับผู้เรียน ทั้งนี้ คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ เพราะจริยธรรมเป็นวิถีปฏิบัติที่แสดงออกทางพฤติกรรม การบ่มเพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์จึงควรเริ่ม ที่เยาวชน เยาวชนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความสุข และเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนแบบยัดเยียด การบีบบังคับ การออกคำสั่งให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามโดยการใช้อำนาจเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่ก่อผลในเชิงบวก ในทางกลับกัน อาจส่งผลในเชิงลบ เช่น ผู้เรียนต่อต้าน ผู้เรียนเบื่อหน่ายการเรียน ในบั้นปลายส่งผลให้ผู้เรียนไม่ให้ความสนใจ ดังนั้น การเรียนการสอนควรเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามความสมัครใจโดยเล็งเห็นความสำคัญด้านการพัฒนาทางกายภาพ ความรู้สึก ความคิด และคุณธรรม เป็นการพัฒนาพลังสมองทั้ง 5 ด้าน ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนควรเริ่มที่การจัดแนวทางการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อเป็นการหล่อหลอมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมาย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านด้านกาย (พฤติกรรมทางกาย วาจา) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความคิด) ธรรม (คุณธรรม) ตามหลักสติปัฏฐาน 4 อันเป็นหลักธรรมและรูปแบบการพัฒนาในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ที่ประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณากาย) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาเวทนา/ความรู้สึก) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาจิต/ความคิด) และธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การพิจารณาธรรม/ความจริงของสิ่งต่าง ๆ) อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบเอกสาร พบว่า ยังไม่มีการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ทั้งที่ การใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นฐานในการเรียนรู้และ การพัฒนาตนเองนั้น เป็นการใช้หลักการเจริญสติ เพื่อเสริมสร้างสมาธิ ความตระหนักรู้ และทักษะการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และเป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะชีวิตที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์หรือเชิงบวกมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้สอนเพื่อนำไปพัฒนาผู้เรียนต่อไป การบูรณาสติปัฏฐาน 4 การมีสติรู้เท่าทันและพิจารณาใน กาย เวทนา จิต และธรรม อย่างมีสติทุกอิริยาบถและทุกลมหายใจเพื่อทำให้คลายความกังวล บรรลุเป้าหมายที่ตนตั้งไว้อย่างถูกต้อง และทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองเห็น ความสัมพันธ์ ของสิ่งต่าง ๆ คิดได้หลากหลายทิศทาง โดยอาศัยประสบการณ์เดิมหรือประสบการใหม่ที่ได้รับ มีความคิด ยืดหยุ่น หมายถึง ผู้สอนมีความคิดได้อย่างอิสระ มีอิสระในการคิด นอกกรอบ รับฟังความคิดเห็น ของคนอื่น ขยายความคิดหลักให้ได้ความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีความสามารถ คิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างคล่องแคล่วทันสถานการณ์ สามารถดัดแปลงความรู้ หรือประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์หลายด้าน นำแนวคิดเก่ามาผสมกับแนวคิดใหม่ (Nanit, Chaisuk and Chumnisart, 2024) ยิ่งไปกว่านั้น การบูรณาการ สติปัฏฐาน 4 ยังสามารถนำมาประยุกต์เพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการเรียนรู้ในเนื้อหาความรู้อื่นยิ่งมีความจำเป็น เนื่องจากการเรียนการสอนในศตวรรษที่21 นั้นขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เข้าใจรู้จักคิด รักการเรียนรู้มีสำนึกพลเมือง มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว สื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิผลตลอดชีวิต (Phrakhrusripariyattikunaphorn et al., 2019) ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจในการนำหลัก สติปัฏฐาน 4 มาบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระ

การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคน เก่ง ดี มีสุข สอดคล้องกับ การพัฒนาแบบองค์รวม และเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการสร้างสรรค์สังคมโลกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4
2. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยในขั้นตอนการศึกษารูปแบบที่พัฒนาขึ้นใช้การวิจัยเชิงทดลองแบบ One group pre-test post-test design มีขั้นตอนการดำเนินการ 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) ได้แก่

1.1 เนื้อหาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (Ministry of Education, Office of the Basic Education Commission, 2017)

1.2 หลักสติปัฏฐาน 4 ทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ คือพระไตรปิฎก อรรถกถา (Thai Tipitakas: D.II. 290-315)

1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) (Joyce and Weil, 2000; Joyce, Weil, and Showers, 2004)

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร สืบค้นข้อมูลหลักสติปัฏฐาน 4 ที่เป็นองค์ธรรมสำหรับการศึกษา และฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนารูปแบบการการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม

ขั้นตอนที่ 3 สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ จำนวน 5 คน มาสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับรองโมเดล/ชี้แนะรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 แล้วนำคำแนะนำ ไปปรับแก้รูปแบบหรือโมเดลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้มีความถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ที่ผ่านการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพจากจากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผลจำนวน 5 คน/รูป

2. แบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน แบบปรนัย ชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.81 จากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผลจำนวน 5 คน/รูป

3. แบบประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 4 ส่วน ประกอบด้วย ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม จำนวนรวม 12 ข้อ โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.87 จากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและด้านวัดประเมินผล จำนวน 5 คน/รูป

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. ชี้แจงกลุ่มนักเรียน เพื่อทำความเข้าใจแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล

2. ดำเนินการทดสอบผลสัมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนการเรียน

3. ดำเนินการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบการการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ทั้ง 2 หน่วยการเรียนรู้ 4 แผนการจัดการเรียนรู้

4. ดำเนินการทดสอบผลสัมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังการเรียน

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยสถิติค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เปรียบเทียบความรู้วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ และเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ด้วยค่าสถิติ t-test dependent

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Descriptive Presentation)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาสาระการเรียนรู้ 4) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 (4 ฐานการเรียนรู้) ประกอบด้วย ฐานกาย-เตรียมพร้อม ฐานเวทนา-รับรู้ ฐานจิต-จดจ่อ และฐานธรรม-เข้าใจ และ 5) การวัดผลประเมินผล ดังภาพประกอบ

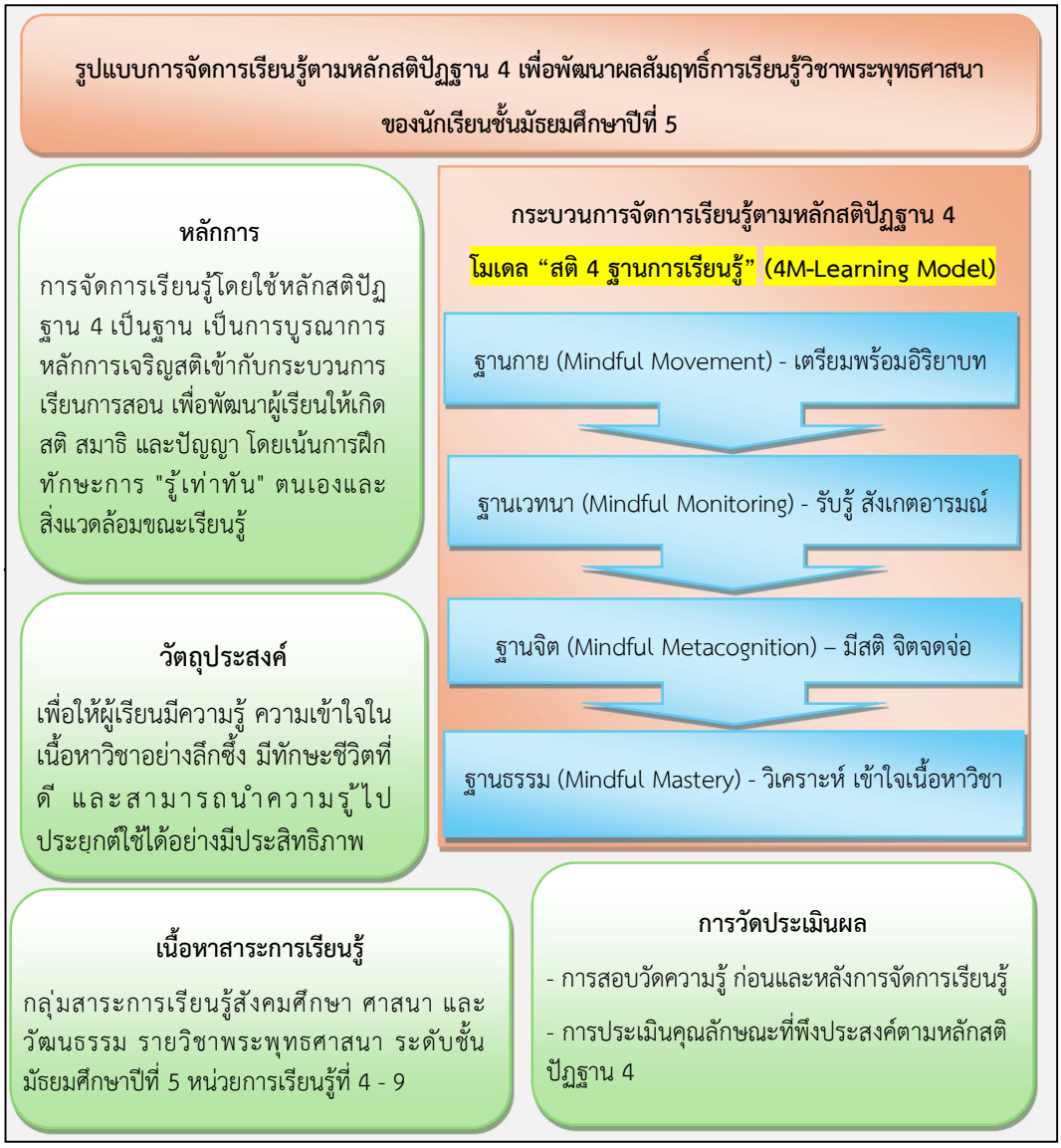

Figure 1: A Learning Management Model Based on the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana 4) to Enhance Learning Achievement in Buddhism for Grade 11 Students

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวันพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ก่อนเรียน 6.70 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 33.50 และค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ หลังเรียน 17.54 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.70 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนของนักเรียน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4

การทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	μ	Ơ	t	p-value
ก่อนเรียน	302	20	6.70	6.19	14.08	0.00*
หลังเรียน	302	20	17.54	1.89		

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 302 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ หลังเรียน 17.54 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 87.70 ของคะแนนเต็ม เมื่อเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 75 (15 คะแนน) พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 75

การทดสอบ	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	μ	Ơ	t	p-value
หลังเรียน	302	20	17.54	1.89	.76	0.00*

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนที่เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยรวมของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ก่อนเรียน อยู่ในระดับน้อย (Mean = 2.16) และค่าเฉลี่ยรวมของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังเรียน อยู่ในระดับมาก (Mean = 4.28) เมื่อเปรียบเทียบระหว่างค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียน ก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลัก สติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4

การประเมิน	จำนวนนักเรียน	μ	Ơ	t	p-value
ก่อนเรียน	302	2.16	0.91	7.52	0.00*
หลังเรียน	302	4.28	0.74		

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยนี้คือ 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน 2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ตรงตามหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner center learning) โดยการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมทุกกระบวนการเรียนรู้และกำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง พิจารณาเนื้อหาตามความเป็นจริง ไม่ใช่การท่องจำ แต่เป็นการเข้าใจ รู้เท่าทันตนเอง จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน หลังเรียนด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น มีค่าเฉลี่ย ที่สูงขึ้น และ 3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 หลังเรียน สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีสติอยู่กับทุกขณะการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติ เชื่อมโยงระหว่างการรับรู้ภายใน (ตนเอง/สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้) และเนื้อหาภายนอก (สังคม/การใช้ชีวิตในสังคม)

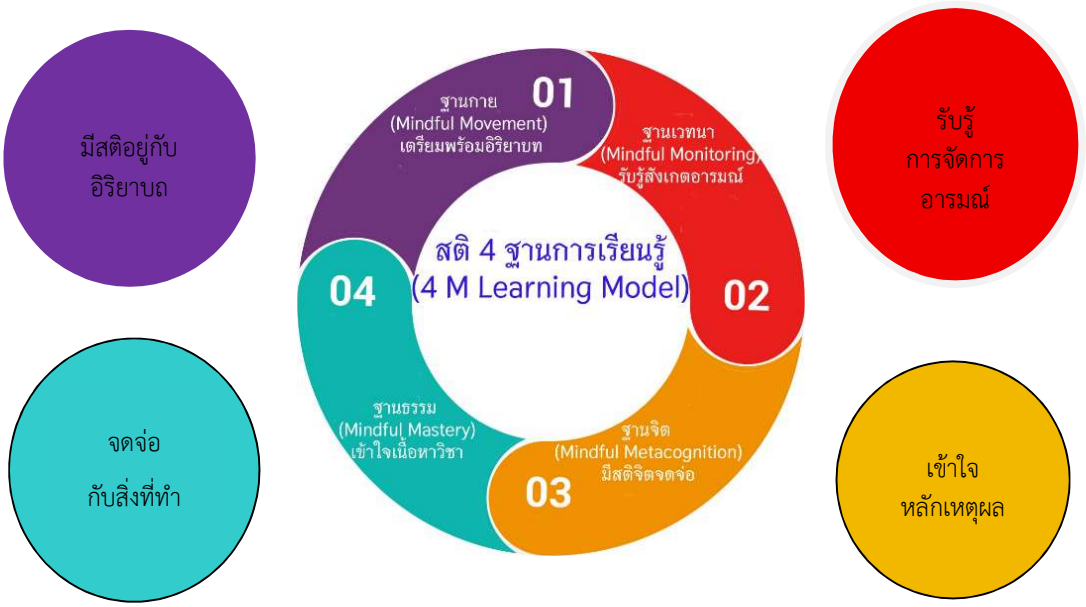

Figure 2: Learning Modle according to Satipaṭṭhāna 4 (4M-Learning Model)

จากภาพประกอบที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ ตามฐานคือ 1) ฐานกาย-เตรียมพร้อม มุ่งเน้นพัฒนาความพร้อม ความสงบ และสมาธิเบื้องต้นของผู้เรียน 2) ฐานเวทนา-รับรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการจัดการอารณ์ และการยอมรับสภาวะตามจริง 3) ฐานจิต-จดจ่อ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมาธิตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ โดยผ่านกิจกรรมการดึงสติกลับเมื่อความคิดฟุ้งซ่าน และ 4) ฐานธรรม-เข้าใจ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในเนื้อหาวิชา เกิดกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาวิชาด้วยหลักเหตุผล/ไตรลักษณ์ และการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับอริยสัจ 4 สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ

ลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ เกิดการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน พร้อมช่วยให้ผู้เรียน มีบทบาทในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ นำไปประยุกต์ใช้ มีความสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า ความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอันเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์

อภิปรายผลการวิจัย

ผลวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน อภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ฐานกาย-เตรียมพร้อม มุ่งเน้นพัฒนาความพร้อม ความสงบ และสมาธิเบื้องต้นของผู้เรียน โดยผ่านกิจกรรม เช่น การปรับกายและลมหายใจก่อนเริ่มเรียน และการรู้ตัวเมื่อเปลี่ยนอิริยาบถ เป็นต้น 2) ฐานเวทนา-รับรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ การจัดการอารณ์ และการยอมรับสภาวะตามจริง โดยผ่านกิจกรรม เช่น การหยุดและรับรู้อารมณ์ (พอใจ/ ไม่พอใจ/เฉย ๆ) ที่เกิดขึ้นขณะเรียน เป็นต้น 3) ฐานจิต-จดจ่อ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมาธิตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ โดยผ่านกิจกรรมการดึงสติกลับเมื่อความคิดฟุ้งซ่าน และ 4) ฐานธรรม-เข้าใจ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในเนื้อหาวิชา โดยผ่านกิจกรรม เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาด้วยหลักเหตุผล/ไตรลักษณ์และการเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับอริยสัจ 4 เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Bonwell, 2003; Kolb, 2015) และแนวคิดการบูรณาการสติปัฏฐาน 4 ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และช่วยให้ผู้เรียน มีบทบาทในการแสวงหาความรู้และเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ นำไปประยุกต์ใช้ทำให้เกิดการพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองเห็น ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ คิดได้หลากหลายทิศทาง โดยอาศัยประสบการณ์เดิมหรือประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ คือ ความคิดยืดหยุ่น มีอิสระในการคิด นอกกรอบ ทำให้รับฟัง ความคิดเห็นของคนอื่นได้ (Nanit, Chaisuk and Chumnisart, 2024)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนก่อนเรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ 6.70 คะแนน หลังเรียน มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบความรู้ 17.54 คะแนน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 75 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนหลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ตรงตามหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner center learning) โดยการฝึกสติ เพื่อให้เกิดปัญญาในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมทุกกระบวนการเรียนรู้และกำกับการเรียนรู้ ด้วยตนเอง พิจารณาเนื้อหาตามความเป็นจริง ไม่ใช่การท่องจำ ช่วยให้ผู้เรียนคงความสนใจและสมาธิไว้กับบทเรียนได้นานขึ้น สอดคล้องกับ (Baker, 2016) การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้นั้น จำเป็นที่ผู้สอนจะต้องสร้างการมี

ส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของผู้เรียนในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ การที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้กำกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Davies, P. 2006; Daniel Reinholz, 2015) ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น มีความเข้าใจในเนื้อหาสาระของบทเรียนมากขึ้น และสอดคล้องกับการบูรณาการโดยการนำสติปัฏฐาน 4 ควบคู่กับเนื้อหาความรู้อื่น ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีความเข้าใจ รู้จักคิด รักการเรียนรู้ มีสำนึก มีความกล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแกปัญหา ปรับตัว มีการสื่อสารที่ดี และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิผล ตลอดชีวิต (Phrakhrusripariyattikunaphorn et al., 2019)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนเรียน มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับน้อย (Mean = 2.16) หลังเรียน มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก (Mean = 4.28) และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลังการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีสติอยู่กับทุกขณะการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติ เชื่อมโยงระหว่างการรับรู้ภายใน (ตนเอง/สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้) และเนื้อหาภายนอก (สังคม/การใช้ชีวิตในสังคม) สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้และจัดการอารมณ์ ของตนเอง (เวทนานุปัสสนา และ จิตตานุปัสสนา) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะผู้เรียนในรูปของการเรียนที่เรียกว่า Active Learning โดยที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำด้วยความสามารถ ของตนเอง การเรียน การสอนที่เน้นการกระทำจะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการสร้างทักษะชีวิตเพื่อการพัฒนาต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การรู้จักตนเอง การอยู่ร่วมและการทำงานกับผู้อื่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น (Joyce and Weil, 2000; Joyce, Weil, and Showers, 2004) และสอดคล้องกับการพัฒนาสติตามหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถเสริมสร้างสันติสุขภาวะได้ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ รวมทั้งมิติทางร่างกายและจิตใจ มีการเจริญสติพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ซึ่งส่งผลให้ชีวิตพบกับความสุขหรือเรียกว่า “สันติสุขภาวะ” มีคุณลักษณะ “4 ดี” คือ “ร่างกายดี อารมณ์ดี จิตใจดี ปัญญาดี” (Phugkaew, Phramaha Hansa Dhammahāso, and Wattanapradith, 2020) สัมพันธ์กับผลวิจัยและผลจากการทดลองคือผู้เรียนมีความพร้อมตามฐานทั้ง 4 ในสติปัฏฐาน 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สรุป

ผลสรุปการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง มีทักษะชีวิตที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านพุทธิปัญญาและพฤติกรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ ผลการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” รายวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ 5 ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพัฒนาคุณลักษะที่พึงประสงค์ของนักเรียนได้เป็นอย่างดี เพราะการจัดการเรียนรู้ด้วยโมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เป็นการสร้าง "ห้องเรียนแห่งสติ" ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีจิตตั้งมั่นในปัจจุบัน รับข้อมูลได้ดีขึ้นและเข้าใจลึกซึ้ง ลดความเครียดและความก้าวร้าว สามารถรับรู้และจัดการกับอารมณ์ทางลบได้ดีขึ้น แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และช่วยพัฒนา

ทักษะชีวิต (Soft Skills) ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการรับรู้และจัดการอารมณ์ ของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4: โมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” (4M-Learning Model) ที่พัฒนาขึ้น เป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาอย่างลึกซึ้ง และมีทักษะชีวิตที่ดี โมเดลนี้สามารถใช้ได้กับทุกสาขาวิชา โดยเน้นการฝึกทักษะการ "รู้เท่าทัน" ตนเองและสิ่งแวดล้อมขณะเรียนรู้ ทั้งนี้ การนำโมเดลนี้ไปใช้ ควรปรับรูปแบบกิจกรรม “รู้เท่าทัน” แต่ละฐานการเรียนรู้ให้เหมาะกับวัยของผู้เรียนในแต่ละระดับ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 การทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยเชิงทดลองแบบเต็มรูปแบบ มีกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม และการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้เกิดการกระจายที่ครอบคลุมประชากรทั้งหมด รวมถึงการเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนรู้อื่นกับโมเดล “สติ 4 ฐานการเรียนรู้” เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนาการศึกษาให้ดีมากยิ่งขึ้น

References

Baker, K. M. (2016). Peer Review as a Strategy for Improving Students’ Writing Process. *Sage Journals,* 17(3), 179-192.

Baosri, S. (2009). *The Taproot of Education*. Bangkok: Srinakharinwirot University Press.

Bonwell, C. C. (2003). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. Retrieved October 17, 2025, from www.active-learning-site.com

Cooperatein, S. E., & Kocevar-Weidinger, E. (2004). Beyond Active Learning: Constructivist Approach to Learning. *Reference Services Review*, 32(2), 141–148.

Davies, P. (2006). Peer Assessment: Judging the Quality of Students’ Work by Comments Rather than Marks. *Innovations in Education and Teaching International*, 43, 69–82.

Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.

Joyce, B., & Weil, M. (2000). *Models of Teaching*. (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Joyce, B., Weil, M., & Showers, B. (2004). *Models of Teaching.* (4th ed.). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Kolb, D. A. (2015). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. (2nd ed.). New Jersey: Pearson Education.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Ministry of Education, Office of the Basic Education Commission. (2017). *Learning Standards and Indicators of Department of Social Studies (2008) Edited 2017*. Bangkok: Operative Community Press.

Nanit, C., Chaisuk, P., & Chumnisart, B. (2024). Approaches to Developing Creativity according to the 4 Foundations of Mindfulness of Teachers at the Ang Thong Provincial Special Education Center. *Journal of Bovorn Multi-Education and Human Social Sciences*, 5(1), 316–326.

Panich, V. (2012). *Learning Organization and Management*. (2nd ed.). Bangkok: Tathata Publication Press.

Panich, V. (2013). *The Way of Learning Model for Pupils in 21st Century*. Bangkok: Tathata Publication Press.

Phra Dhammapitaka (P. A. Payutto). (1995). *Buddhadhamma*. Bangkok: MCU Press.

Phrakhrusripariyattikunaphorn et al. (2019). Integration of Satipatthana 4 and Development of Learning and Teaching in the 21st Century of Teachers and Students of Mahamakut Buddhist University. *Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University*, 9(3), 110–117.

Phugkaew, V., Phramaha Hansa Dhammahāso, & Wattanapradith, K. (2020). A Model of Mindfulness Development to Promote the Peaceful Well-Being for the Dependent Elderly. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(Suppl.), S108–S120.

Reinholz, D. (2015). The Assessment Cycle: A Model for Learning through Peer Assessment. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 41(2), 1–15.